

19.
Q. D. B. V.

De

PROVIDENTIA DEI

CIRCA

MINIMA,

DISSERTATIO THEOLOGICA,

Q V A M

in Academia Lipsiensi,

MODERANTE;

DOMINO

D. ADAMO RECHENBERGIO,

Theol. Prof. Primar. Capituli Misen.

ingenui Canonico, Alumn. Elect. Ephoro,

Academ. Decemviro, & maj. Principp.

Colleg. Collegiatio,

D. III. April,

H. L. Q. C.

P. P.

JOH. JOACHIMUS GROT,

Bargtheylensis Holfatus.

L I P S I Æ,
TYPIS BRANDENBURGERIANIS.
Anno 1710.

10.

PROVIDENTIA DEI

CIRCA

MINIMA

DISSERTATIO THEOLOGICA

in Academia Lipsiensi

D. O. M. I. N. O.

D. ADAMO RECHENBERGIO

Theol. Prof. Primar. Capituli Misen.

insemit Canonico, Alim. Lic. Episc.

Academ. Examinato. & Praef. Princip.

Colleg. Collegior.

d. VII. Junii

1710.

L. P.

JOH. JOACHIMUS GROT.

Barthol. Jennis Hofhaus.

1710.

TYPIS BRANDENBURGICIS.

Anno 1710.

DE
PROVIDENTIA DEI
CIRCA
MINIMA.
INDEX RERUM,
QVÆ
IN HAC DISSERTATIONE
TRACTANTUR.

1. *DEI* existentia universæque hujus creatio in hac tractatione præsupponitur.
2. Hanc necessario *DEI* providentia & gubernatio universi consequitur.
3. *DEUS*, ex profano profanorum hominum fastidio, Natura appellatur; mundi anima communis est.
4. Quæstio nostra; an *DEI* providentia ad minima extendatur? ad objectum ejus attinet.
5. Providentiæ definitio ex Nemesio & Jo. Damasceno duplex adducitur.
6. Posterior illius definitio hic adprobatur.
7. Actus providentiæ proprii inde declarantur.
8. His subternuntur tria *DEI* attributa; omniscientia, voluntas & omnipotentia.
9. Vocabulum providentiæ & ejus synonyma in *S. literis*, actus illius connotant.
10. Salvianus Presbyter divinos istos providentiæ actus tribus argumentis prolixè probat & illustrat.
11. Conservatio universi, per immediatum *DEI* influxum adversus

- Limborchium asseritur.
22. Objectum providentia in hac questione nostra est restrictum ad minima.
23. Platonis divisio providentia juxta tria diversa objecta, S. Scripturae fundamento desinitur.
24. Aristotelis & Epicuri opinio de providentia S. literis adversatur.
25. Aristoteles providentiam DEI circa sublunaria negavit, quam tamen ejus interpretes asseruerunt.
26. Christiani providentiam DEI, tum circa statum naturæ universæ credunt.
27. Tum circa statum civilem, & maxime circa statum Ecclesie extra dubium ponunt.
28. Sed Hieronymus illam circa minima & res vilissimas in regno (ut vocant) naturæ negavit.
29. Cum Hieronymo hac in parte fecit Arnobius Afer.
20. Item R. Maimonides, Thom. Aquinas & P. Molinæus.
21. Quorum sententia ex S. literis refutatur.
22. Refutatio, hac a pari desumpto argumento, illustratur.
23. Plures refutationis hujus adducuntur rationes.
24. Adversa opinio tribus de causis a Nemesio confutatur.
25. Plinii simul error notatur ac refellitur.
26. Nostra sententia ex Augustino confirmatur.
27. Item ex Cyrillo Alex. Luthe- ro & Ambrosio.
28. Major tamen DEI circa hos universum, & precipue erga homines, quam res viles, cura est.
29. In homine etiam minima, ut lineamenta faciei diversa curat.
30. Item hominum lacrymas.
31. Nec non, quod mirandum, omnes eorum cogitationes.
32. Et verba etiam illorum otiosa.
33. Item, quæ extra hominem sunt in ejus usum producta providentia divina subjacent.
34. Hieronymi & aliorum argumenta contra providentiam circa minima diluuntur.
35. Item objectio alia ab Huttero confutatur.
36. Item, de fortuito humanarum actionum eventu, quæ fortune & casui tribuitur; ut lusus aleæ.
37. Usus hujus doctrine de providentia circa minima, ex Melanchthone declaratur, quo simul hæc tractatio abrumptur & finitur.

§. 1.

Esse summum aliquod Numen aut primum
 Ens, abs quo hoc universum dependet, omnes cultiores gentes, & inter illas Philosophi precipue cognoverunt & prædicarunt: inter Christianos autem de eo dubitare, temper nefas habitum est; cum ἀθεότης maximæ impietatis ac detestandum crimen sit, vid. *Arnob. adversus gentes*, l. 1, p. 18.

§. 2.

Numen vero divinum, aut potius Deum, universum, quod spectamus aut intelligimus condidisse, cum ex ratione hominis etiam manifestum sit; consequitur, illud ab eodem etiam conservari atque gubernari: quia absque hoc si foret, dudum concidisset. Id quod gentiles ex admirabili constantique rerum ordine, qui in eo cernitur, observarunt, ac inde multis passimque obviis testimoniis demonstrarunt, v. *P. Dan. Huetii Concord. Rationis & Fidei libr. 11, cap. 6.*

§. 3.

Qui autem inter profanos homines nomen *DEI* istofide fastidiunt, *Naturam*, primam rerum causam adpellare solent; per quam omnium rerum principium, a quo earum vis ac motus dependent, intelligant, necesse est. Quid vero hoc aliud est, quam nomen *DEI* fastidire? Et cum ex hujus universi conservatione atque regimine *DEI* providentia adpareat; itidem illi, præterito *DEI* nomine, *mundi animam* confinxerunt. Quod commentum quam absurdum sit, vel ex eo intelligitur, quod hac ratione

DEUS mundi Causa efficiens, ejusdem pars fieret, ac adeo illo non esset prior.

§. 4.

Christiani ex divinis literis convicti, fide divina credunt, DEUM esse, universumque hoc gubernare atque ejusdem curam gerere. Quæstio tantum inter quosdam mota fuit; *an DEI providentia etiam ad minima, que in hac rerum universitate sunt, aut accidunt, sese extendat?*

§. 5.

Hanc *questionem* antequam discutiamus, e re nostra, puto, erit, primum annotasse, *quid DEI providentia sit?* Nemesius, egregius naturæ juxta ac pietatis antistes & Ecclesiæ Episcopus seculo post Christum natum quarto clarus, eleganti libro, de NATURA HOMINIS Cap. XLIII. duplicem ejus definitionem in medium adfert. Una est, *προνοια τῶν ὄντων ἐστὶν ἐκ Θεῶ ἐκ τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμελεια*, h. e. *providentia est rerum a DEO suscepta procuratio*: Altera, *προνοια ἐστὶ βάλησις Θεῶ, δι' ἣν πάντα καὶ τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξωγαγὴν λαμβάνει*, h. e. *providentia est DEI voluntas, per quam omnia, que sunt, apte gubernat*. Jo. Damascenus hanc definitionem *libr. II. de Orthod. Fide cap. 29.* repetiit atque iisdem propemodum verbis, quibus Nemesius usus fuerat, explanavit.

§. 6.

Nobis hæc posterior Nemesii definitio probatur, quam ipse etiam citato loco declaravit. Quod si, ait, *DEI voluntas est providentia, necesse est, recta ratione (καὶ Θεοπρονοια) Ἐ DEO conveniente modo, Ἐ qua sola ratione recte se habeant fieri, que sunt, neque melioris ordinis esse capacia. conf. Damasc. l. cit.*

§. 7.

Nempe tres actus providentia divina, præsupposita rerum

rerum conservatione involvit *formales* ac *proprios*. Quorum *primus* est *πρόγνωσις*, seu *præscientia* ἀνθρώπων καὶ ἄλλων sic dicta, qua DEUS omnia, quæ fiunt aut fieri possunt in hoc universo, prævidet, aut potius ἐν τῷ νῦν intuetur, *Act. XV, 18*. *Alter* actus est *ἔσλησις* seu *πρόθεσις* sive voluntas faciendi aut permittendi ea, quæ non sine ipsius concursu fiunt, *Act. II, 23*. Est enim voluntas DEI supposita prævisione, juxta *Augustin. in Sentent. Prosperi sentent. 58*. prima & summa causa omnium corporalium spiritualiumque motionum. *Tertius* est *διεξαγωγή* seu *δίωξις* ipsa administratio & ordinatio rerum ad certos fines gloriæ, sapientiæ & justitiæ suæ convenientes. *Sapient. XI, 21, Genes. I, 20*.

§. 8.

Per se hinc intelligitur, DEI providentiam, præsupposita creatione & rerum conservatione, pro fundamentum habere ipsius *omniscientiam*, *voluntatem* & *omnipotentiam*. Nisi n. ut *Cyrillus Alexandrinus libr. X. in Johannem p. 359*, loquitur, esset τῶν ὅλων ἐπόπτης, omnium seu universorum inspector, ac adeo *omniscius*; non posset curam omnibus rebus impendere: si non *optimus* & *benignus*, curam rerum ad suam beatitudinem nihil conferentium omitteret: Si non *omnipotens*, universas res a se productas nec conservare, nec pro sapientissimo nutu administrare aut gubernare posset. Ideo quotquot inter sapientiores gentiles DEI providentiam prædicarunt, has quoque DEI proprietates & attributa agnovere. Laudatus *Nemesius inde l. c. p. 340. seqq.* scribit: DEUS bonus est solusque sapiens. Quare quod *bonus* est, merito providet; quod *sapiens*, sapienter & optime providet. Si enim non providet, non est *bonus*; si non recte providet, non est *sapiens*. conf. *At benagora nostri de Resurrection. libellum p. 147. 160*. Sed certius de providentiæ divi-

na indole literæ S. nos edocent, quando ejusdem plurimis in locis mentionem faciunt atque commendant.

§. 9.

Equidem vocabulum *προνοίας*, seu *providentia*; quod *Sap. VI, 7. cap. XIV, 3. XVII, 2.* legitur, in canonicis scripturis *κατὰ τὸ γράμμα* rarius, quam *κατὰ τὴν συνωνυμίαν καὶ τὴν διάνοιαν*, seu quoad sensum occurrit: *Visonis* tamen vocabulum, & quæ nomina similia, actus providentiæ proprios notant, plurimis in locis habentur: ut *Gen. XXII, 11. c. XLV, 5. seqq. Deut. XXXI, 19. 20. Job. X, 12. c. XXXVIII. seqq. Ps. XXXVI, 7. XXXIII, 13. 14. CIV. CXXIX. CXXXVIII. CXXXIX. 1. Sam. XVI, 5. Jes. XLIV, 2. XLV, 1. XLVI, 9. 10. Ezech. XX, 6. Matth. VI, 22. c. X, 29. 30. Luc. XII, 4. Job. V, 17. Heb. I, 3. Coloss. I, 17. Ephes. I, 11. 12. 1. Timoth. IV. 1. Petr. V, 7. Act. XV, 18. c. XVII, 25. 28.* quæ omnia de divina providentia ejusque actibus aperte testantur.

§. 10.

Inter Latinos Patres veteris Ecclesiæ, *Salvianus* Presbyter *Masiliensis*, Gennadio teste, humana & divina literatura instructus, *providentiam* perspicue *libr. I. & II. de Gubernatione DEI*, tum *ratione*, tum *exemplis*, tum *testimoniis* proluxe demonstravit, ac adversas profanorum hominum voces improbas vindicavit. Ubi tamen notandum simul venit, quod providentia hæc non sit in mente DEI discursus, neque motus in voluntate ex actu & potentia ortus; sed actus purus & simplicissimus, uno perpetuoque actu inruens & gubernans omnes creaturarum motus tam spontaneos quam liberos, tam in hoc quam futuro seculo. v. *B. Hülfem, Brev. c. IV.*

§. 11.

Philippus a Limborch inter Remonstrantes celeberrimus Doctor, *Theol. Christ. libr. II, c. 25. §. 7.* dubiam relinquit

quit quæstionem in scholis motam; *an DEUS esse creaturarum, quas produxit, conservet & permanere faciat, actione reali in illud immediate influendo?* Sed Kiloniensium Theologus primarius optimeque meritus, *Dominus D. Christ. Franckius*; Præceptor meus cum observantia colendus, in *Exercit. Anti-Limborchianis Exercit. II. c. V.* hanc *ἔρωξιν* accurate ex *Coloss. I, 17. Hebr. I, 3. Rom. XI, 36.* refutat atque concludit, DEUM secundum scripturam, influxu immediato conservare res omnes, alias absque eo si foret, illico perituras & relapsuras in nihilum.

§. 12.

Nobis de providentia DEI *in genere* his de ejusdem indole præmissis, aliis omissis, quæ in compendiis theologicis tradi solent, ad propositam supra quæstionem propius accedendum est; quippe quæ de *objecto ejus restricto*, circa quod versatur, tantum instituta fuit. Ubi eisdem, si omnes res DEO sunt curæ, quas produxit, dubio carere videtur; an etiam illa ad res omnes singulas, viles, abjectas atque minimas extendatur. Qui enim omnia curat, ei maxima, minima curæ esse, negari nequit. Enimvero cum inter Philosophos olim gentiles, & inter ipsos Christianos etiam fuerint, qui hic scrupulos injecere, indignum divina majestate existimantes, statuere; DEI curam ad res quoque vilissimas aut levissimas omnes extendi; operæ omnino pretium esse videtur, illorum sententias paucis hic attigisse, antequam hanc quæstionem discutiamus.

§. 13.

Nemesius de Nat. Hom. c. XLIV. triplicem distinguit Platonis in *Sophista l. XV.* providentiam: *Plato*, inquit, & *universas res & singulas a providentia gubernari vult, providentisque rationem partitur in tria: Primam enim esse*
B *prim-*

principis DEI providentiam, quæ primario quidem loco, ideis
deinde universo toti orbi consulit, ut cælo & sideribus &
omnibus rebus universis, id est, generibus substantia, quanti-
tati, qualitati & aliis talibus, quæ istis subiecta sunt. Ortui
autem ignobiliorum animalium & stirpium & omnium quæ
generantur ac corrumpuntur, secundos Deos, eos qui cælum
volunt, prospicere: quorum ortum Aristoteles ad solem &
signiferum orbem refert. Tertiam Plato statuit providen-
tiam, penes quam sit administratio rerum agendarum & exitus;
itemque naturalium & fortuitorum bonorum, quæ ma-
teria admixta & instrumenti locum obtinere dicuntur, atque
etiam eorum, quæ bis ipsis contraria sunt adepti. Huic pro-
videntia præcise censet certos quosdam demones circa ter-
ram, custodes humanarum actionum, ac secundam tertiam-
que providentiam a prima proficisci, ut potestate omnia a DEO
gubernentur, qui primas & secundas & tertias procurati-
ones constituit. Ubi quidem Eusebius de Preparat. Evan-
gel. l. XV. c. 5, id ipsum sensisse de DEI providentia Pla-
tonem existimat, quod Moses & Prophetæ. Enimvero
nihil divini scriptores de Platonice ideis, de Diis inferiori-
bus ac dæmonum providentia a DEO illis commissa ha-
bent; quin potius DEUM, qui cælum & terram replet,
Jerem. xxiij, 24. & omnia verbo virtutis suæ, Ebr. i, 3. por-
tat, omnia gubernare solum docent; etsi creaturarum aut
causarum secundarum quandoque ministerio utatur; illæ
tamen non absque concursu & directione DEI hac in parte
agunt. Videtur hoc quidem & Platonem significare vo-
luisse, DEO providentiam *δουλοκρατικὴν*, Diis autem in-
ferioribus ac Dæmonibus velut *δαιμονικὴν* tribuens. Ve-
rum & hæc opinio fabulas redolet, & immediatam DEI,
in quo sumus, vivimus ac movemur, Act. xvij, 28. providen-
tiam & administrationem excludit. Rectius M. Minucius
Felix

Felix, in Octavio p. 76. DEO una domus, est mundus hic totus. Reges tantum regni sui per officia ministrorum universa movere: DEO iudicis non opus est: non solum in oculis ejus, sed & in sinu vivimus. Unde Pontificii inepti sunt, quando Sanctis & Divis in cœlo, certas in mundo præfecturas assignant, quibus præsent; quos in Antibarb. Bibl. Sixtinus Amama libr. III. ad Pf. CXXIX. p. 462. notavit.

§. 14.

Melior tamen *Platonis* hac in parte sententia, ab *Hierocle* de *Providentia* explanata, fuit, quam *Aristotelis* & *Stoicorum*, ut enim ille rerum inferiorum & singularum curam procuratoribus certis adscribit; ita hos nullum locum providentiæ circa has reliquisse; imo ut *Nemesius* l. c. loquitur, voluntates nostras libertate spoliasse constat. *Democritus*, *Heraclitus* & *Epicurus* illis deteriores, neque universis neque singulis a DEO provideri statuerunt. Nam etsi *Epicurus* DEI existentiam non negavit; providentiam tamen ejus sustulit; quo ipso omnem religionem oppressit. Frustra enim metuitur aut colitur, qui nulla plane hominum cura tangitur, quod in effectu morali perinde est, utrum quis DEUM existere neget, an ab eodem humana curari. Quapropter hoc sensu etiam non immerito *Epicurus* atheis accensetur, confer *Lactant.* de *Fals. Sapient.* l. III. c. 17. & de *Ira DEI*, cap. 8.

§. 15.

Quod autem *Aristotelem* attinet, ejus sententia ex libro de *Mundo ad Alexandrum* c. VI. adduci solet. Ubi DEUM in summo cœli vertice collocat, cujus vi cœlum, & sol & luna proxime moveantur: unde cetera quæ itidem apta sint, per corpora illa interjecta transfusam in se causæ superioris efficientiam accipiunt. Qua ratione quidem *Aristoteles* (si quidem autor allegati libri est, de quo multi

eruditi dubitant vim operandi a primo motore corpori-
 bus insitam esse fatetur; at illum adhuc ad eorum efficien-
 tiam concurrere, & effecta regere, non asseruit. Hac de
 causa *Nemesius libr. cit. cap. 44. p. m. 320.* scribit: Aristote-
 lem negare rebus singulis a DEO coniuili, aut easdem re-
 gere: καὶ γὰρ ἀριστοτέλης ὑπὸ τῆς φύσεως μόνως διοικεῖσθαι
 βύλεται τὰ κατὰ μέγεθος, ὡς ἐν τῷ ἐκτῷ τῶν Νικομαχείων ἠθικῶν
 ὑπομνήσαστο. h. e. *Nam Aristoteles a natura sola vult ad-
 ministrari singula, ut in sexto ad Nicomachum obscure signi-
 ficat.* Inde humanæ res, quæ abs hominis libera voluntate
 tanquam causâ dependent, a divina providentia reëtrice,
 juxta Aristotelem removentur. Id, quod mireris, etiam
Job, Damascenus libr. II. de orb. Fide cap. XXIX. sensit. Er-
 rorem autem hunc Aristoteles *Nemesius l. c. p. 322. seqq.*
 egregie refutat: Cujus tamen interpretes hac in parte re-
 etius philosophatos esse, ipsorum testimoniis probari pot-
 est. Nam *Alexander Aphrodisæus* discrete scripsit in *libro
 de Providentia*, quem *Cyrillus Alexandr.* contra *Julianum
 libr. II.* sapius laudat, esse a DEO alienum, censere, res has-
 ce inferiores curare ipsum nolle: & *Ammonius in libr. Ari-
 stot. de interpret. p. 94.* ait: ordinari a Diis quæ contingentia
 sunt, & eorum exitum determinate cognosci. *Diogenes au-
 tem Laertius in vita Aristot.* refert: DEI providentiam
 cœlestibus regionibus definitam atque immobilem ipsam
 esse; terrena porro consensione quadam & conspiratione
 cum illis administrari. *Ambrosius libr. I. de Offic. c. 13.* jux-
 ta Aristotelem, usque ad lunam descendere ejus providen-
 tiam, scribit. confer *Athenagoræ Apol. pro Christian. p. 234.*

§. 16.

Sed missis gentilium Philosophorum variis de provi-
 dentia DEI circa res singulas placitis, inter Christianos ne-
 mo ambigit, DEI providentia statum nature universum conser-

conservari atque administrari, ut constanti ordine daret
ad extremum usque diem, qui omnia hauriet. Nam sen-
sus ipsi, si integri sunt, hominem convincunt, eum a DEO
regi Act. XVII, 27. Malo hoc M. Minucii Felicis in Octavio
p. 34. quam meis verbis id uberius declarare: Sacrilegii
enim, ait, vel maximi instar est, humi querere, quod in sublimi
debas invenire. Quo magis mihi videntur, qui hunc mundi
totius ornatum non divina ratione perfectum volunt; sed
frustis quibusdam temere coherentibus (Epicureos notat) glo-
batum; mentum, sensum, oculos denique non habere. Quid
enim potest esse tam apertum, tam confessum tamque perspi-
cuum, cum oculos in caelum susluleris, & que sunt infra supra-
que lustraveris, quam esse aliquod Numen praestantissima men-
tis, quo omnis natura inspiretur, moveatur, alatur, gubernetur?
caelum ipsum vide quam late tenditur, quam rapide vol-
vitur, vel quod in noctem astris distinguitur, vel quod in diem
sole lustratur: Jam scies, quam sit in eo summi moderatoris mira
& divina liberatio. Vides & annum, ut solis ambitus faciat:
& mensem vide, ut luna auctu, senio, labore circumagat.
Quid tenebrarum & luminis dicam recurstantes vices, ut sit
nobis operis & quietis alterna reparatio? Quid cum ordo tem-
porum hoc frugum stabili varietate distinguitur? nonne an-
torem suum parentemque testatur? Ver eaque cum suis flori-
bus & aestas cum suis messibus, & autumnus maturitas grata, &
hyberna olivitas necessaria: qui ordo facile turbaretur, nisi
maxima ratione consisteret. Jam providentia quanta, ne hiems
sola glacie ureret, aut sola aestas ardore torreret, autumnus in-
serere medium temperamentum, ut per vestigia sua anni rever-
tentis occulti & innoxii transitus laboreretur. Mari intende, lege
lititoris stringitur: quidquid arborum est, vide, quam e terre
visceribus animetur. Aspice Oceanum, refluit reciprocis aestibus:
vide fontes, manant venis perenniibus: fluvios intueere, eunt
semper

semper exercitiis lapsibus &c. tandem concludit: Nec universitati solummodo DEUS, sed & partibus consulit. Id quod Scrip-
tor hic elegantissimus sequentibus paginis edisserit atque
probat. Ante ipsum, Cicero l. II. de Natur. Deorum, id quoque
ex contemplatione cœli & astrorum constanti motu agno-
vit. Origenes autem l. VI. contra Celsum p. 330. ex Apostoli Rom.
XI, 26. verbis (quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt om-
nia) hoc demonstrat: quibus ostendit, ait, principium subst-
stendi rerum omnium in eo quod dicit, ex ipso, conservationem
autem cum ait, per ipsum; finem denique cum dicit, in ipsum.
Egregie hoc Lutherus Tom. 2. Isleb. fol. 402. illustrat. Fa-
ciunt huc plura S. Scripturæ testimonia, ut Ps. XIX, 1. seqq.
CXLVII, 4. CIV. CXXXVI. Job. XXXVIII. & XXXIX, Ef. XL,
22. &c.

§. 17.

Nemo etiam Christianorum curam DEI circa regna
& respublicas, Act. XVII, 26. Dan. II, 21. Jef. XLV, 1. seqq. Rom.
XIII, 1. in dubium vocat, aut Rerumpublicarum varias con-
versiones, quæ ob peccata populi sæpius accidunt, Prov.
XXVIII, 2. divino fieri fato, negat, cont. Luther. Tom. 1. Is-
leb. f. 280, & Dannb. Theolog. conscient. tom. II. p. 48. & 170.
171. Multo autem magis DEO populum suum h. e. Eccle-
siam curæ esse, quod pars fidei Christianæ est, omnes profi-
temur. Magna sane hæc omnia divinæ providentiæ do-
cumenta sunt, quæ qui non observat, is vacors sit, oportet.
Inter nostrates Dannhauerus loco jam citato, Dialog. IV.
qu. 4. luculenter id demonstravit & illustravit: ut nostra hic
opera opus non sit, illa repetere aut dilucidare.

§. 18.

Illud præcipue hic expendendum nobis venit; quæ
cura DEI circa minima sit, hoc est, viles, abjectas res, &
quæ nullum usum homini adferre videntur? Hieronymus
inter

inter Latinos Patres doctissimus, scrupulum hic non tantum movit, sed & id aperte negavit. Ita enim verba ejus in cap. 1. Habac. tom VI. opp. fol. 148. (*Quare non aspicias super contemptores, tacebis cum devoraverit impius justiore?* Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem) habent: Ceterum absurdum est, inquit, ad hoc DEI deducere majestatem, ut sciat per momenta singula, quot nascantur culices, quotve moriantur, que cimicum & pulicum & muscarum sit in terra multitudo, quanti pisces in aqua natent, & qui de minoribus majorum praeda cedere debeant. Non sumus tam fatui adulatorum DEI, ut dum potentiam ejus etiam ad ima detrahimus, in nos ipsos injuriosusimus, eandem rationalium quam irrationalium providentiam esse dicentes: ex quo liber ille Apocryphus stultitia condemnandus est, in quo scriptum est quendam Angelum nomine Tyri preesse reptilibus: Et in hanc similitudinem piscibus quoque & arboribus & bestiis universis proprios in custodiam angelos assignatos. Afferuerat ante Hieronymus DEI providentiam circa homines, & quæ hominibus in hac vita accidunt; id vero absurdum & indignum DEO judicat, curam ejus ad insecta prorogare velle.

Eodem cum Hieronymo errore Arnobius asser imbutus fuisse videtur. Nam libr. II. adversus gentes, cum ante DEI providentiam asseruisset, p. 75. quærit: Sed quas (animas) DEI negamus, cujus sint, debemus ostendere? Nihil istud necessario sequitur. Non enim si negetur muscas, scabiosos & cimices, nitidulas curculiones, omnipotentis esse opus Regis, sequaciter postulandum a nobis est, ut quis ea fecerit instituerit que dicamus. Possumus enim nulla cum reprehensione nescire, quis illis originem dederit, & obtinere, non esse a DEO a superiore prolata tam supervacua, tam vana, tam ad nullas

nullas pertinentia rationes; quin imo & aliquando noxia & ne-
cessarii importantia laesiones, Ubi *Desiderius Heraldus Anim-*
advers. p. 207, hæc animadvertit: Hoc autem eodem zelo Mar-
cionita DEUM Creatorem appetebant. Hinc *Tertullianus*
adversus Marcionem libr. I. c. 17: His compressi erumpunt di-
cere; sufficit unicum hoc opus DEO nostro, quod hominem li-
beravit summa & precipua sua bonitate, & omnibus locustis
anteponenda. Hæc Marcionita, qui DEUM creatorem su-
gillabant, ut vermium locustarum camicum &c. creatorem;
Quid igitur in mente erat eruditissimo homini, qui locum
istum emendare vellet? Hæc autem fuit & *Valentini opinio*
& cæterorum omnium, Creatorem a summo DEO remove-
re voluerunt. Opponit inde *Heraldus Hieronymi locum*
ex præmio in Epistolam ad Philemonem: Quod si non pu-
rant eorum esse parva, quorum & magna sunt, alterum mihi
conditorum juxta *Valentinum*, Marcionem & *Apellem formi-*
ta, verminum, culicum, locustarum: alterum cæli, terræ, ma-
ris & Angelorum debent introducere.

§. 20.

Errorem hunc suum fecit *M. R. Maimonides*, quando lo-
cum *Habacuci* in suo *More Nep. part. II. c. 27.* allegat ad pro-
bandum, DEUM quidem omnium irrationalium in uni-
erso curam gerere; sed non individuorum singulorum.
Piscibus enim, inquit, & *reptilibus dominatorem esse*, negat
Habacuc. Cui consentire videtur *Thomas de Aquino* in
Summa sua Theologica part. I. quest. 23. artic. 7. Quem se-
cutus est ex Reformatis *P. Molineus* in *Anatome Arminian.*
c. III. §. 2. hunc refutavit *J. Corvinus* in *Mala Encheiresi*
Nobi Anatomici P. Molinai p. 112.

§. 21.

Enimvero quod Hieronymum attinet, lapsus eum
supra esse cum aliis; cum ex divinis literis, tum ex ratione
illis

illis hac in parte congruente demonstrari potest. Christus enim *Matth. X, 30, Luc. XII, 7.* affirmat, hominum capillos capitis omnes numeratos esse. Si autem DEUS curat capillos hominum, qui viliores sunt insectis; multo magis cura insectorum ipso non indigna erit. Christus etiam nos *Matth. VI, 28. 30.* docet, agrestium liliolorum colores vel ornatum DEO curam esse. Quidni etiam insecta, quae Hieronymus nominat; quippe in quibus vita & anima est, quaeque in creaturarum a DEO productarum numero locum habent. Certe si his & similibus creaturis DEUS in poenam hominum utitur, ut Hieropsaltes *Pf. CV, 31. 34.* attestatur; etiam eorum curam geret. Nam DEO cura est de omnibus, quae fecit, pusillis & magnis, *Sap. XI, 21.*

§. 22.

Par ratio dubitandi alicui suboriri poterat de passerulis, de corvis rapacibus inutilibus, ut nobis videretur, avibus; Christus vero *Matth. X, 29, Luc. XII, 24, Job. XXXIX, 3.* & Hieropsaltes *Pf. CXLVII, 9.* illas aves etiam DEO esse curam testantur. Imo DEUS ipse apud Jobum, hanc curam suam ad meteorea, ad tempestates, ad animalium generationem & varia, quae sub luna fiunt, extendi, gravissimis argumentis *cap. XXXVIII, seqq.* asseverat.

§. 23.

In promptu etiam sunt causae non leves. Nemo etenim Christianorum facile inficias ibit, cimices, publices & muscas a DEO esse productas. Si vero DEO non indignum fuit, hujus generis insecta procreare; minus majestate ejus indignum erit, eorum etiam ut aliarum bestiarum curam gerere. Nec, si maxime nos eorundem usum nesciamus; non tamen ideo frustra erunt. In statu integritatis potuissent Protoplastis usum theoreticum, (ut & in horum insectorum formatione mirabili, quam microscopia

ostendunt, DEI potentiam & sapientiam contemplarentur) præbere. Post lapsum præter hunc usum, DEUS illis in pœnam etiam hominum utitur, *Pf. CV, 31, 34.* Urget hoc argumentum *Salvianus l. IV, de Gubernat. DEI, pag. 77, 78.* edit *Paris. Baluzii.* Quid enim, ait, tam furiosum est, quam ut aliquis, cum DEUM Creatorem rerum omnium non neget, gubernatorem neget; & cum factorem esse fateatur, dicat negligere, quæ fecit? Quasi v. hæc ei faciendorum omnium cura fuerit, ut negligeret, quæ fecisset, &c. *conf. Nemes. cap. XLIV. p. 332.* Quin imo ipse *Hieronymus* alio loco, *Epist. III. ad Heliodorum tom. I, opp. f. 16.* contemplandi & admirandi Creatoris in bestiis & insectis demonstratam sapientiam agnoscit. Ut enim Creatorem, ait, non in celo tantum miramur, & terra & Sole & Oceano, elephantis, equis, bobus, pardis, ursis, leonibus: sed & in minutis quoque animalibus, formica, culice & muscis, vermiculis & istiusmodi genere, quorum magis scimus corpora quam nomina, eandemque in cunctis veneramus solertiam: ita mens Christo dedita aque & in majoribus & in minoribus intenta est; sciens, etiam pro otioso verbo reddendam esse rationem.

§. 24.

Nemesius indè eos, qui curam DEI circa res singulas & minimas negant, absurditatis convincit tribus potissimum de causis, *cap. XLIV. p. m. 328. seq.* Aut DEUM ignorare ait, rectum esse, etiam iis consulere; aut nolle, aut non posse, Primam causam ideo statim removeret; quia DEUS est omniscius & sapientissimus; ita, ut non species tantum omnium rerum, sed individua quoque omnia cognoscat atque conservet. Altera causa, quæ voluntatem DEI attingit, dicit, hanc negari debere, aut *διὰ τὴν ἁδουσίαν* ob ignaviam, aut *διὰ τὸ ἀνεπίαιον*, quod indecorum sit: Prius qui asserat, eum insanire ait; cum causæ ignavia, h. e. voluptas & ti-

& timiditas, in DEEUM non cadant : imo neutrum horum de DEO vel suspicari homines sanæ mentis posse. τὸ ἀπεκρίεσθαι vero, seu *indecorum*, (ac si indignum sit divina beatitudine, ad res viles & minutas se demittere, & corporeis ex nostraque electione & voluntate provenientius ineptiis velut profanari, ac ideo providere nolle) itidem accurate diluit, turpis ignorantia tales ἀσέφως arguendo ; cum DEO duo πάθη τὰ χειρέα affectiones vitiosissimas, hac ratione tribuant ; nempe ὑπεροψίαν, *superbiam*, & μολυσμὸν, *inquinatorem*. Absurdissimum enim est tales ob causas, singulas & viles infra DEI curam ponere ; quas tamen ipse producere dignatus est. Nec enim DEI eminentiam res tales inquinari posse, similitudine convenienti, declarat : quod sicuti Sol ejusque radii lutum collustrantes, ab omni forde puri manent ; ita DEUM quoque ab omni macula & forde semper immunem esse, etiam quando res abjectissimas conservat atque curat. Quapropter p. 332. subdit : *Non sunt hæc hominum dogmata, qui DEI naturam perspectam habeant. Nam in DEUM neque tactio, neque interitus, nec macula nec commutatio ulla potest cadere ; quia nempe spiritus est. Tertia causa, quæ potentiam DEI attinet, hanc DEO in actu providentiæ circa minima denegare, esset eum imbellicem ac ad bene operandum impotentem asserere : utrumque vero absurdum valde esse, idoneis itidem rationibus Nemesius cit. loc. demonstrat, conf. Clement. Alexandr. l. VII. Stromat. f. 702. it. 704.*

§. 25.

Augustinus inde potius, quod DEUS etiam minimas bestiolas aut insecta curet, ejus potentiam & sapientiam agnoscendam & prædicandam censet. Ita enim Enarrat. in Ps. CXLVIII. tom. VIII. opp. f. m. 378. f. 2. scribit : *Attendat charitas vestra : Quis disposuit membra publicis & culicis,*

ut habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? una in bestiolam brevem minutissimam considera, quam volueris: Si consideras ordinem membrorum ipsius & animationem vita, qua movetur, ut pro se fugiat mortem, amet vitam, appetat voluptates, devitet molestias, exerat sensus divinos, vigeat in motu sibi congruo. Quis dedit aculeum ciclicis, quo sanguinem sugat? Quam tenuis fistula est, qua sorloet? Quis disposuit ista? Quis fecit ista? Expavescis in minimis? Lauda magnum. Hoc itaque tenete fratres mei, nemo vos de fide excutiat & de sana doctrina. Quis fecit in caelo Angelum, ipse fecit in terra vermiculum; sed Angelum in caelo pro habitatione caelesti, vermiculum in terra pro habitatione terrestri. Nunquid Angelum fecit reperere in caelo & vermiculum in caelo? Distribuit sedibus habitatoribus, incorruptionem incorruptis sedibus dedit, corruptibilia in locis corruptibilibus. Totum attende, totum lauda.

§. 26.

Quo ipso etiam Plinii profana sententia concidit, qui lib. I. H. N. c. 7. existimat, divinam majestatem pollui, si res humanas vel abjectas curet. Non intellexit ille, omnia a DEO dependere, conservari, ac sapientissima ratione regi, atque ad fines destinatos dirigi. Jam vero ex Nemefio demonstratum est, DEI sapientiam, bonitatem ac potentiam magis cura rerum inferiorum & vilium manifestari, quam si hac abjecta, tantum caelestium curam gerere dicatur. Quod enim producere divinae majestati minime inconveniens fuit; id nec illam imminuet, si a conditore summoque opifice curetur ac gubernetur; etsi vile nobis videatur. Sapientiae divinae rationes, quas penetrare non possumus, pie admiremur; cum illa etiam in minimis eluceat, quam curiosi naturae rerum indagatores passim animadvertunt & mirantur.

§. 27.

Firmum igitur ratumque manet, siue S. Scripturam, siue rationem humanam respicimus, *res minimas* etiam ac *viles* DEO curæ esse. Quare opus haut fuerit, Patrum aut Philosophorum, quorum plurima exstant, testimoniis id corroborare: insignem tamen ex *Cyrilli Alexand.* l. IX. in *Johannem* f. 793. locum, quo Apostoli verba *Act.* XVII. (*in ipso vivimus, movemur & sumus*) illustrat, adscribere juvat: *Cuncta enim, dicit, vivificat, cum secundum naturam vita sit, omnium opifex, proprietatis sua vim inexplicabili ratione iis infundens. Non enim aliter conservari & in eo, quod sunt, retineri ea poterant, qua ortum e nihilo sortita sunt. Alioqui statim ad propriam naturam, b. e. nihilum rediissent; nisi necessitudine ipsa, quam cum eo, quod est, habent, ortus suæ naturam superarent.* Lutherus noster, quando providentiam DEI omnium rerum aspectabilium conservatricem *Tom. II. Isleb. f. 402.* prædicaverat, subdit: Wenn GOTT seine Hand aehen ließe und abzöge / so würde Hauß und alles gar bald in einander fallen. Aller Engel und Menschen Gewalt und Weißheit vermögt sie nicht in ihrem Wesen einen Augenblick zu erhalten / die Sonne würde nicht lange am Himmel haßten und leuchten / kein Kind würde geböhren / kein Kömlein / Gräslein / noch nichts würde wachsen aus der Erden / noch sich erneuern / wo GOTT nicht für und für würcket. Eandem *Ambrosius tom. IV. opp. libr. VI. Hexaëm. c. 4.* circa animantia bruta docet: *Omnia, ait, penetrat divina sapientia, implet omnia, idque locupletius ex irrationabilium sensibus, quam ex rationabilium disputatione colligitur. Validius est enim nature testimonium, quam doctrina argumentum. Cuique animanti cognitum est, quemadmodum suam tueatur naturam. Si victus suppetit, resistendo; si velocitas, fugiendo, si astutia precavendo. Quis eos usum edendit, barbarum-*

que docuit habere notitiam? Homines sumus & saepe specie
berbarum fallimur, & plerasque, quas salubres putamus, noxias
reperimus, &c.

§. 28.

Nunci quæ ad salutem animæ in regno gratiæ occur-
runt divini providentiæ τεκμήρια circa minima, explicare
hic liceret, copiosa nobis differendi materia suppeteret. Uni-
cum tantum ex *Matth. V, 18*, notare juvat: ubi Christus pro-
videntiam suam circa legem DEI prædicat, quando negat,
quod ne jota unum, *ἢ ὑλα νεῦρα* aut unus apex ex lege præ-
terire possit. Unde hoc, nisi a singulari divina cura circa mi-
nima? Quia vero omnia, quæ spectamus in hac aspectabili
universitate, in usum hominum a benignissimo Creatore
producta sunt, quippe quorum curam gerit majorem, quam
aliarum creaturarum, *Matth. VI, 26. Marc. IX, 9. 1. Corintb.*
IX, 10. hic non illa majoris providentiæ documenta, quæ
curam DEI singularem circa homines loquuntur, allegabo
aut describam; (fecit id luculentissime *B. Dannbauerus* su-
pra laudatus in *Theol. Consc. tom. II. Dial. IV. Quid agat*
DEUS p. 699. seqq.) sed minima tantum quædam, quæ cu-
ram Dei circa homines eorumque actiones leviores lo-
quuntur, velut exempli loco, paucis recensere atque dilu-
cidabo; ut divini providentiæ majestas pateat magis &
celebretur.

§. 29.

Non adducam mirandam minimarum in homine
partium in utero formationem, *Job, X, 10. 11. 12*. quam pe-
riti & solertes anatomici non sine admiratione in cadave-
rum sectione demonstrant: *lineamenta* ego in facie homi-
nis diversa, quæ divini providentiæ singulare documen-
tum præbent, hic tantum notari velim, ut rem vulgi judi-
cio levissimam. At, si illis, mortales invicem non di-
stinxisset

stinisset Creator sapientissimus; homines se invicem discernere nequirent, Quod tamen in humana societate, in quotidiano convictu & commerciis humanis vel maxime necessarium est; ne confusio vel sexus, vel amicorum & hostium, vel officiorum ex lineamentorum & formæ similitudine oriatur. Declaravit hoc divinæ providentiæ signum Nemefius de Nat. Hom. c. XLII. p. 311. seqq. Et S. Jobus cap. X. v. 10. u. formationem hominis in utero describens indicavit, ac inde meditandi causam homini, si semetipsum intuetur, præbuit.

§. 30.

Deinde, quid vilius vulgo videtur lacrymis hominum? Sed illas etiam, quas fideles fundunt, in numerato DEUS habet, inque saccum, velut vinitor guttulas aquarum sub torculari pressas diligenter in utres colligit; ne vel una pereat, Ps. LVI, 9. inde Hesychius in hunc locum scribit: *Μακάριοι, ὅν ὁ Θεὸς τὰ δάκρυα δέχεται*, beati quorum lacrymas DEUS admittit: consolatur enim illorum passiones, quemadmodum per propriam promissionem pollicitus fuit: que autem hæc promissio? Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, Matth. V, 5. Corderius in catena Patrum Græcorum in Psalm. tom. II, fol. 102. annotat: Habet nimirum suum codicem DEUS utraque pagina constantem, in quarum altera peccatoris crimina, in altera ipsorum lacrymæ pro illis fusæ & regione scriptæ sunt, ut collatis subductisque calculis rationes consiciantur. Sed ne nostrum id inventum videatur, audi Davidem, hunc librum utraque instructum pagina adornantem: alibi enim ait, posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, Psalm. LXXXIX, 8. hic vero de penitentiæ ac lacrymarum pagina addit.

§. 31.

Quantus humanarum cogitationum vanissimarum
ac

ac vilissimarum numerus ac varietas vel in uno homine sit, nemo cogitando assequi valet. Has autem DEUS non tantum e longinquo omnes videt, sed dirigit etiam. Quare Hiero- psaltes in hac contemplatione defixus, admirandus Ps. CXXXIX. providentiam DEI circa minutissima deprædicat: Tu cognovisti sedere meum & surgere meum; intellexisti cogitationem meam e longinquo, viam meam & locum quietis meæ cinxisti, & omnibus viis meis assuescis. Non enim est verbum in lingua mea, quod ecce Jehova non noveris omne. Inde vers. 6. exclamat: mirabilis est scientia præ me; altior est, quam ut sufficiens sim illi, &c. Meretur B. Geieri explicatio in comment. in Psalm. hunc legi, & quem ostendit, usus practicus hujus Psalmi simul attendi. DEUS quippe non tantum futura omnia, sed &, quæ hac vel illa conditione adimpleta, fieri possent, etsi nunquam fiant, (futurabilia Scholastici vocant) novit. 1. Sam. XXIII, 10. Matth. XI, 13. c. XI, 21. Act. XXVIII, 31. Quia etiam futura contingentia prævidet: unde disputatio inter Scholasticos de Scientia DEI media, orta, quam B. Hülfem. noster Breviar. c. IV. sup- plem. §. 5. 6. 7. 8. 9. discussit,

§. 32.

Deinde verba hominum otiosa, quis numeret, aut non ut vilissimas ac scurriles contemnat nugas? Christus autem Matth. XII, 36. nos docet, DEUM illa attendere: Dico autem vobis, inquit, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Quod tamen non de fidelium verbis, quæ iis sapius etiam excidunt, & ergo, aut inutilibus intelligi poterit; ac si hæc quoque in extremo judicio examinanda & publicanda forent. Quæ enim DEUS peccata homini in hac vita serio poenitenti remisit, ea iterum in die judicii extremi examinatum iri, non sit verisimile, conf. Hülfem. Breviar. cap XVI. §. 29.

§. 33.

§. 33.

Quæ extra hominem, in ejus commodum & usum a DEO in regno naturæ, ut vocant, producta sunt, multa hominibus præsertim profanis videntur minima aut abjecta ac infra curam DEI posita. Hos vero regius Propheta *Pf. CIV.* melius erudit, quando providentiam circa hujus generis, quæ videntur, res viliores commendat *v. 10. seqq. & 24. 25.* *Quam multa sunt opera tua, Jehovab, quæ omnia in sapientia fecisti? plena est terra possessionibus tuis. Jam quod ad hoc mare magnum & latum spatii: ibi est reptile, cui non est numerus, animalia parva cum magnis, &c.*

§. 34.

Non obstat ergo, ut puratur. providentiæ huic, quod Hieronymum olim offendit, locus *Habacuci cap. 1, 14.* *Quare facies hominem sicut pisces maris, sicuti reptile, cui non est Dominus? ut omnes homo quis extrahat & congreget in rete suum, &c.* Non enim his verbis Propheta DEI providentiam in dubium vocat; Sed opinionum vel tentatorum vel profanorum hominum exprimit; qui cum judicia DEI etiam justos premere videant, quando DEUS in ira sua aliquando populum visitat, cogitare incipiunt; homines non magis DEO curæ esse, quam pisces maris aut reptilia terræ, quæ sine rectore & domino vagantur. Propheta enim non negat DEUM ulla piscium aut reptilium cura tangi; sed tantum innuit, quod hæc animalium genera non habeant rectores suos, ut homines in societate civili degentes. Sicut Apostolus *1. Cor. IX, 9.* quærit: *Nunquid de bobus cura est DEO?* ubi non negat, curam DEI etiam ad boves pertinere; sed innuit, quod DEUS homines magis, quam bruta animantia condita isthac lege *Deut. XXV, 4.* respexerit. Nam si boves in hominum usum DEUS creavit, eorum curam gerat, necesse est; licet non æquali modo. Magis enim prospicit hominibus, præsertim piis, in vitæ ingressu, progressu & egressu, quam brutis animantibus, aut aliis rebus, *Pf. CXLV,*

D

20,

20. *Matth. VI, 28. X, 30. 1. Petr. V, 2. Conf. D. Job. Schmidii Com-
mentar. in Habac. loc. cit. p. 1075. seqq.*

§. 35.

Frustra etiam objicitur apud Hutterum *LL. comm. Theol. de provident. qv. 2. DEUM* multos homines dimittere secundum desiderium ipsorum, ut abeant in adinventionibus suis. *Abt. XIV, 15. Pf. LXXXI, 13.* item, Deum reliquisse hominē in manu consilii sui, *Eccles. XV, 14.* unde colligi posse videtur; si providentia DEI circa homines cessat, multo magis circa res minimas & abjectas cessabit. Enimvero *D. Hutterus f. 225.* respondet: *DEUS non ita permittit, quosdam abire secundum desideria ipsorum, ac si nullam prorsus ipsorum amplius cogitationem habeat; sed potius ita permittit ipsos abire in adinventionibus suis, ut tanquam justus iudex in vindictam antegresse inexpugnabilis contumacia, gratiam suam ipsis subtrahat, ut cupiditates ipsorum pravas frenet, coercet ac ad finis certos & glorie sue subservientes dirigat & tandem in aeternum ipsos puniat.* Quod *fol. 228.* uberius declarat, & *fol. 799.* rationem reddit, cur pervicaciter contumaces gratia sua deserat: *Hi ergo, rebrobi, ait, quia de facto nunquam erant convertendi; frustra etiam futurum esset, si gratiam, quam non erant acceptaturi, illis offerretur; imo hoc casu non ultionis tantum justissime, sed suo modo misericordiae potius in eo opus est, NB. non offerre gratiam. Nam oblatam gratiam contumaciter respucendo gradus peccaretur: Et hoc est illud, quod *Es. XXVI, 10.* dicitur: *Misereamur impio & non discet justitiam facere; vel gratia offerretur impio, nec tamen discet justitiam, &c.**

§. 36.

Præterea in regno naturali, in vita sociali atque commercio humano plurima occurrunt, quæ infra curam DEI ponuntur; illa, inquam, hic distinctim exponere jam non vacat. Vulgus ista fortunæ & casui tribuere solet; cum tamen in regno providentiæ nullus sit fortunæ locus, quod *Dannbauerus*

Hodo-

Hodosoph. Phenom. III. p. 316. demonstrat. Exempli loco hic sit lusus aleæ, aut similis generis: de quo dubitatur; an in hoc etiam providentia divina concurrat; ita, ut illa dirigente aliqui Felices, aliqui infelices sint; an vero id fortuna aut casu tantum accidat? Nos omissa hic questione, de moralitate lusus in genere; (cum utique fieri queat, ut lusus aliquando inter licita referatur; puta, si sine temporis ad res meliores aut necessarias impendendi jactura, animi causa, refocillando fesso spiritui, & absque lucri cupiditate ac scandalo fiat) respondemus providentiæ divinæ actum hic non posse excludi. Quia illa etiam hominum actus mali & peccaminosi ad certos fines diriguntur. Sive ergo lusus genera inter licita, aut illicita censeantur; certum est, DEI providentiam intercurrere, quæ aleatorum aut lusorum actiones regat. Si dicas, DEUM permittere illos cupiditatibus suis, ac adeo non curare has illorum ludicras actiones; reponimus etiam DEI permissionem circa mala non esse otiosam in circumstantiis determinandis ad certum finem. Id quod *D. Hutterus LL. commun. de Providentia quest. III. f. 228.* & *D. Jac. Martini Part. II. Disput. Theol. Scholast. Disp. xxii. p. 43. seqq.* accurate docent. Quo ipso tamen negare nolumus, Dæmones etiam actionibus lusorum præsertim vocatos intervenire, ac incitare eorum lucrandi cupiditatem, ut ad jurgia ad rixas, pugnas & deinde etiam ad cædes profiliant. DEO enim permittente, Diabolus ejusmodi homines ludiri & miseris deinde illudit, si pecuniam perdidierint, ac sapius inde misere doleant, vel imprudenciam deplorent suam. Quapropter rectius Christiani faciunt, si a lusu abstineant, animoque suo reputent, DEUM odisse & avversari istos temporis, meliorum curarum, salutisque animæ non incuriosos modo, sed & prodigos mortales. Christiano certe nunquam deest, quod agat in laudem Creatoris & Redemptoris sui, unde major puriorque voluptas animi capitur, quam ex incerta lucri spe aut lucro injusto, quo lusores quandoque potiuntur.

Caveamus ergo mala, quæ minima videntur, facere: quia DEUS videt, & judicat. Attendamus vero minima, quæ DEUS produxit, ut nos DEO curæ esse, firmiter credamus. Christiani certe officii pars non postrema est, mirandam DEI providentiam subinde animo expendere, atque cum minima, quæ nos contemnimus, ipsi curæ sint; cogitemus nos & nostra omnia, minima, maxima DEUM magis curare, *Matth. VI, 26, Luc. XII, 22, seqq.* ita, ut nobis sive prospera, sive adversa accedant, divina isthæc providentia adgubernante fieri: quæ efficit etiam ut diligentibus DEUM, omnia simul adjumento sint ad bonum, *Rom. IIX, 28.* Corporalia quoque bona, quorum cura maxima pars hominum angitur, non cæca manu, ut *Seneca* putavit, spargi; sed consilio DEI, etsi non æqualiter distribui, *Melanchthon in Explicat. Evang. Domin. part. II, p. 199, seqq.* pie docet: *Sic Jeremias inquit, cum de bonis corporalibus tum de calamitatibus: quis est ille, qui dicet bona & mala non venire a DEO? & Sophonias minatur: Dominus veniet & accensa face circumibit, & queret eos qui dicunt, Dominus neq. bene neq. male faciet, i. e. qui sunt Epicuræi derisores, qui docent, quod DEUS neq. bona neque mala det. Est pulchra (pergit Melanchthon) imago in Sophonia. Ego ante 25, annos semel citabam hoc dictum Norimbergæ in convivio & assidebant nobis senes, qui admodum delectabantur hac sententia, & curabant adferri Biblia, & petebant sibi monstrari eum locum. Monet inde auditores suos Melanchthon; Debetis esse, instructi multis talibus dictis, ut assensionem confirmetis. Nos senes experimur re ipsa, Scio, quod DEUS me sustentavit mirabiliter; & tamen difficilis est assensio in omnibus: cogitamus, ista sunt tua diligentia, vel casu venaturæ ordine. Nos debemus credere voci divine, & simul facere, quæ sunt vocationis cujusque. Quo pio Melanchthonis monito hanc dissertationem finio, DEUM Patrem in Christi nomine precatus, ut in omni afflictionum genere, curæ nos sibi esse sinat atque æternum beet.*

S. D. G.

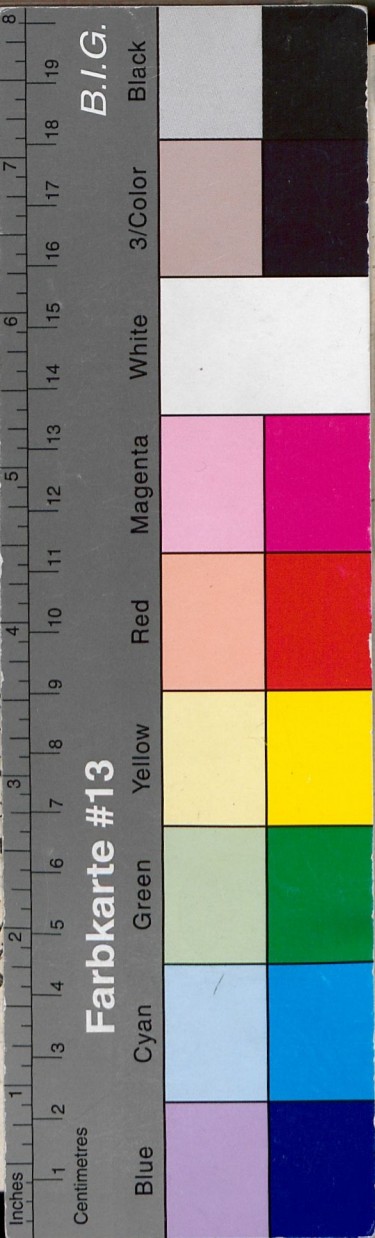

ULB Halle 3
003 620 00X

Sb,

VD
17

19.
Q. D. B. V.

De

PROVIDENTIA DEI

CIRCA

MINIMA,

DISSERTATIO THEOLOGICA,

QUAM

in Academia Lipsiensi,

MÖDERANTE

DOMINO

D. ADAMO RECHENBERGIO,

Theol. Prof. Primar. Capituli Misen.

ingenui Canonico, Alumn. Elect. Ephoro,

Academ. Decemviro, & maj. Principp.

Colleg. Collegiato,

D. III. April,

H. L. Q. C.

P. P.

JOH. JOACHIMUS GROT,

Bargtheylenis Hofatus.

L I P S I Æ,
TYPIS BRANDENBURGERIANIS.
Anno 1710.

